

YASHIL IQTISODIYOTNING INVESTITSION JOZIBADORLIGI

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

“Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobi va audit ” kafedrası

*o‘qituvchisi **Ulug‘murodov Farhod Farhoddinovich***

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Imomnazarova Dildora

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Aliqulov Azamat

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda investitsion jozibadorlik tushunchasining nazariy mohiyati va uning evolyutsiyasi mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish kontekstida tahlil qilinadi. Ishda investitsion jozibadorlikka berilgan xorijiy va mahalliy olimlar ta’riflari tizimlashtirilib, ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlanadi. Shuningdek, investitsion jozibadorlikning makro, mezo va mikro darajalarda shakllanish omillari kompleks yondashuv asosida yoritiladi. Tadqiqot natijalari hududiy va tarmoq darajasida investitsiya muhitini baholash hamda barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashga xizmat qiluvchi ilmiy xulosalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan

Kalit so‘zlar: investitsion jozibadorlik, investitsiya nazariyalari, mintaqaviy iqtisodiyot, iqtisodiy barqarorlik, makroiqtisodiy omillar, mezo-iqtisodiy omillar, mikro-iqtisodiy samaradorlik, institutsional muhit, investitsion risk va daromad, iqtisodiy ekotizim

Abstract: In this study, the theoretical essence of the concept of investment attractiveness and the evolution of its development are analyzed in the context of regional economic growth. The paper systematizes definitions of investment attractiveness proposed by foreign and domestic scholars and identifies their common and distinctive features. In addition, the factors shaping investment attractiveness at the macro, meso, and micro levels are examined based

on a comprehensive approach. The results of the study are aimed at forming scientific conclusions that contribute to assessing the investment environment at territorial and sectoral levels and ensuring sustainable economic growth

Key words: *investment attractiveness, investment theories, regional economy, regional economy, economic stability, macroeconomic factors, mesoeconomic factors, microeconomic efficiency, institutional environment, investment risk and return, economic ecosystem..*

Kirish.

Mintaqaviy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va barqaror o'sish sur'atlariga erishish bugungi global iqtisodiy makonda investitsiya oqimlarini samarali jalb etish bilan uzviy bog'liqdir. Investitsiyalar faqat ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish vositasi emas, balki hududning iqtisodiy tuzilmasini yangilash, yangi texnologiyalar va ilmiy-innovatsion yechimlarni joriy etish, eksport imkoniyatlarini kuchaytirish orqali iqtisodiy tizimni transformatsiyalovchi strategik kuch sifatida namoyon bo'ladi. Shu jihatdan investitsion jozibadorlik tushunchasining mohiyati va uning evolyutsiyasini chuqur ilmiy tahlil qilish zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarning muhim metodologik yo'nalishlaridan biriga aylangan.

Investitsion jozibadorlik — investorlar nuqtayi nazaridan hududning kapital kiritish uchun maqbulligini belgilovchi institutsional, infratuzilmaviy, ijtimoiy, moliyaviy, resurs va innovatsion omillar yig'indisidir. Bunday yondashuv mintaqalarni faqat investitsiya sig'imi bo'yicha solishtirish emas, balki ularning investitsiyalarni qabul qiluvchi iqtisodiy ekotizim sifatidagi funksional imkoniyatlarini baholashni ham taqozo etadi. Mashhur iqtisodchi A. Marshall bu holatni quyidagicha ifodalaydi: "Kapitalning jamlanishi iqtisodiy faoliyatning yo'nalishini belgilaydi; iqtisodiy faoliyatning o'zgarishi esa jamiyatning butun ishlab chiqarish tuzilmasida yangi markazlar paydo bo'lishiga sabab bo'ladi.". Ushbu yondashuv investitsiya oqimlari hudud iqtisodiyoti arxitekturasini o'zgartirishdagi asosiy mexanizm ekanini ko'rsatadi

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab investitsiyalar hududiy raqobat, klaster iqtisodiyoti va fazoviy rivojlanish nazariyalari bilan bog‘liq holda o‘rganila boshlandi. Yirik strategik boshqaruv nazariyotchisi M. Porter investitsion jozibadorlikning shakllanishini quyidagicha talqin qiladi: “Hududning investitsion salohiyati makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarning oddiy yig‘indisi emas; u iqtisodiy subyektlarning, ilmiy-ta’lim muassasalarining va davlat institutlarining uyg‘unlashgan hamkorligi natijasidir.” Demak, investitsion jozibadorlik faqat soliq va moliyaviy imtiyozlar bilan emas, balki iqtisodiy ekotizimning kompleks integratsiyasi bilan belgilanadi

.Postindustrial bosqichga kelib, investitsiyalar geografiyasida ustuvorliklar tubdan o‘zgardi. Endilikda kapital oqimlari arzon resurslar ortidan emas, balki yuqori texnologiyali infratuzilma, innovatsion muhit, intellektual resurslar va kafolatlangan institutsional barqarorlik tomon yo‘nalmoqda. Bu borada P. Krugman fikri ilmiy adabiyotlarda ko‘p qo‘llanadi: “Investitsiyalar eng past xarajatli hududga emas, balki eng yuqori unumdorlik va eng tez innovatsion yangilanishni taklif qila oladigan hududga oqadi.” Mazkur xulosa mintaqalarning investitsion jozibadorligini oshirishda raqobatbardosh iqtisodiy ekotizim yaratish hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Investitsion jozibadorlik tushunchasi iqtisodiy adabiyotlarda turli nazariy maktablar doirasida shakllanib, vaqt o‘tishi bilan mazmunan kengayib borgan murakkab iqtisodiy kategoriya sifatida talqin etiladi. Dastlabki klassik iqtisodiy qarashlarda investitsiyalar kapital jamg‘arilishi va ishlab chiqarish omillarining kengayishi bilan bog‘liq holda izohlangan. Jumladan, Alfred Marshall kapital jamlanishi iqtisodiy faoliyat yo‘nalishini belgilashini va investitsiya oqimlari ishlab chiqarish tuzilmasida yangi markazlarning shakllanishiga olib kelishini ta’kidlaydi.

Ushbu yondashuv investitsion jozibadorlikning hududiy rivojlanish bilan uzviy bog‘liqligini nazariy jihatdan asoslab beradi. Keyingi davrda investitsiya qarorlarini tushuntirishda neoklassik va keynsiyona yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etdi. John Maynard Keynes investitsiya rag‘batini kapitalning chegaraviy samaradorligi va foiz stavkalari o‘rtasidagi nisbat bilan bog‘lab,

noaniqlik va kutilmalar investitsiya jarayonida muhim rol o'ynashini asoslab berdi. Bu yondashuv investitsion jozibadorlikni baholashda risk va daromad nisbatlarini hisobga olish zarurligini ko'rsatadi. Shuningdek, Irving Fisher investitsion qarorlarni kutilayotgan daromadlilik va kapital qiymati asosida baholab, investitsiya samaradorligini iqtisodiy hisob-kitoblar bilan asoslash mumkinligini ilgari suradi. Institutsional iqtisodiyot vakillari investitsion jozibadorlikni huquqiy va boshqaruv muhitining sifati bilan bog'laydi.

Xususan, Douglass North institutlarni iqtisodiy va ijtimoiy o'zaro munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy mexanizm sifatida talqin qilib, investitsiya risklarining kamayishi bevosita institutsional barqarorlikka bog'liqligini ta'kidlaydi. Ushbu yondashuv investitsion jozibadorlikni faqat iqtisodiy ko'rsatkichlar emas, balki huquqiy ishonch darajasi orqali ham baholash zarurligini asoslaydi. MDH mamlakatlari olimlari tomonidan investitsion jozibadorlik ko'pincha risk–daromad nisbatlari va moliyaviy barqarorlik nuqtayi nazaridan tadqiq etilgan.

Tatiana Teplova investitsion jozibadorlikni investor uchun kutilayotgan daromad va ehtimoliy risklar muvozanatini aks ettiruvchi ko'rsatkich sifatida baholaydi. Ushbu yondashuv investitsion qarorlarning subyektiv va obyektiv omillar bilan uyg'unligini ko'rsatadi.

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlar tadqiqotlarida investitsion jozibadorlik masalasi hududiy rivojlanish va resurs salohiyati bilan uzviy bog'liq holda yoritiladi. Sherzod Mustafakulov investitsion jozibadorlikni hududning ijtimoiy-iqtisodiy quvvati va resurslardan foydalanish samaradorligi bilan belgilab, uni mintaqaviy iqtisodiy siyosatning muhim elementi sifatida talqin etadi [8]. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, investitsion jozibadorlik tushunchasi klassik daromadlilik yondashuvidan boshlab institutsional, innovatsion va hududiy omillarni o'zida mujassamlashtirgan kompleks iqtisodiy kategoriya darajasiga evolyutsiyalashgan. Shu bois investitsiya nazariyalarining integratsiyasi investitsion jozibadorlikning iqtisodiy mohiyatini chuqurroq anglash

va uni makro, mezo hamda mikro darajalarda tizimli tahlil qilish uchun mustahkam ilmiy asos yaratadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot investitsion jozibadorlikning iqtisodiy mohiyatini va investitsiya nazariyalarining integratsiyasini aniqlashga qaratilgan bo'lib, unda kompleks va tizimli yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotning nazariy-metodologik asosi sifatida klassik, neoklassik, keynsiyona hamda institutsional iqtisodiy nazariyalarning konseptual qoidalaridan foydalanildi. Ilmiy adabiyotlarni o'rganishda tahlil va sintez, induksiya va deduksiya usullari orqali investitsion jozibadorlikka oid qarashlar tizimlashtirildi. Xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan berilgan ta'riflarni solishtirishda taqqoslama tahlil usuli qo'llanildi. Investitsion jozibadorlikni makro, mezo va mikro darajalar kesimida o'rganishda tizimli yondashuv asosiy metodologik vosita sifatida xizmat qildi. Tadqiqot natijalari mantiqiy-analitik usul yordamida umumlashtirilib, nazariy xulosalar shakllantirildi.

Tahlil va natijalar

Investitsion jozibadorlik tushunchasi iqtisodiy adabiyotlarda yagona va qat'iy ta'rifga ega bo'lmay, turli mualliflar tomonidan tadqiqot obyekti, tahlil darajasi hamda ilmiy yondashuviga qarab turlicha izohlanadi. Ayrim tadqiqotchilar ushbu kategoriyani investor manfaatlari va risk–daromad nisbatlari nuqtayi nazaridan talqin etsa, boshqalari uni iqtisodiy subyekt, hudud yoki tarmoqning resurs salohiyati va rivojlanish imkoniyatlari bilan bog'laydi. Bu esa investitsion jozibadorlikning murakkab va ko'p qirrali iqtisodiy mazmunga ega ekanligini ko'rsatadi.

Shuningdek, investitsion jozibadorlikni aniqlashda faqat moliyaviy ko'rsatkichlar bilan cheklanib qolmasdan, institutsional muhit, boshqaruv sifati, bozor pozitsiyasi hamda strategik rivojlanish omillarini ham hisobga olish zarurati yuzaga keladi. Mazkur holat ushbu tushunchaning nafaqat iqtisodiy natijalar bilan, balki kelajakdagi barqaror rivojlanish istiqbollari bilan ham uzviy bog'liqligini ifodalaydi. Shu sababli investitsion jozibadorlik tushunchasining ilmiy

manbalarda berilgan turli ta'riflarini tizimli ravishda tahlil qilish va ularning umumiy hamda farqli jihatlarini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi

Investitsion jozibadorlik iqtisodiy tadqiqotlarda murakkab va ko'p qirrali tushuncha sifatida talqin qilinadi. Mazkur kategoriya faqatgina alohida iqtisodiy subyekt yoki loyiha samaradorligini emas, balki mamlakat, hudud hamda tarmoqlar miqyosida shakllanadigan umumiy iqtisodiy muhitni ham o'zida mujassamlashtiradi. Shu sababli investitsion jozibadorlikni tahlil qilishda uni turli iqtisodiy darajalar kesimida ko'rib chiqish ilmiy jihatdan muhim hisoblanadi. Amaliy va nazariy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, investor qarorlariga ta'sir etuvchi omillar mazmuniga ko'ra bir xil bo'lmay, ular makroiqtisodiy, mezoiqtisodiy hamda mikroiqtisodiy darajalarda namoyon bo'ladi. Har bir daraja investitsiya jarayonining muayyan jihatlarini aks ettirib, ularning o'zaro uyg'unligi investitsiya oqimlarining barqarorligini ta'minlaydi. Aynan ushbu yondashuv investitsion muhitni tizimli baholash imkonini beradi

Makroiqtisodiy daraja investitsion jozibadorlikning asosiy poydevori sifatida namoyon bo'ladi. Bu bosqichda mamlakat miqyosida shakllanadigan iqtisodiy, siyosiy va institutsional omillar hal qiluvchi ahamiyatga ega. Makroiqtisodiy barqarorlik investitsiyalar uchun prognoz qilinadigan va ishonchli muhit yaratadi. Inflyatsiya darajasi, iqtisodiy o'sish sur'atlari hamda makrobalans ko'rsatkichlari investorlar tomonidan riskni baholashda muhim mezon hisoblanadi. Siyosiy barqarorlik, xavfsizlik, mulk daxlsizligi va kapital himoyasi investitsion qarorlarning mustahkam asosini tashkil etadi. Huquqiy va institutsional muhit esa shartnomalarning bajarilishi, sud tizimi mustaqilligi hamda davlat organlari faoliyatining shaffofligi orqali namoyon bo'ladi. Davlat investitsiya siyosati va xalqaro integratsiya darajasi mamlakatning global kapital bozoridagi o'rnini belgilaydi.

Mikroiqtisodiy daraja alohida korxonalar yoki investitsiya loyihasi miqyosida shakllanadi. Bu darajada investitsiyaning bevosita iqtisodiy samaradorligi baholanadi. Korxonaning moliyaviy barqarorligi, rentabellik va likvidlik ko'rsatkichlari kapitalning qaytish ehtimolini aniqlashda muhim

ahamiyatga ega. Biznes-modelning puxtaligi va strategiyaning aniqligi korxonaning bozor sharoitlariga moslashuvchanligini belgilaydi. Boshqaruv sifati resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi, texnologik daraja esa ishlab chiqarish samaradorligi va raqobatbardoshlikni oshiradi. Ushbu bosqichda investitsion jozibadorlik asosan kutilayotgan daromad va risk darajasi o'rtasidagi nisbat bilan belgilanadi. Mezo-iqtisodiy daraja hudud va tarmoqlar kesimida shakllanib, makro va mikro darajalar o'rtasida bog'lovchi bo'g'in vazifasini bajaradi.

Hududiy infratuzilma, jumladan transport, energetika va kommunikatsiya tarmoqlari investitsiya loyihalarining samarali amalga oshirilishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mehnat va tabiiy resurslar salohiyati ishlab chiqarish imkoniyatlarini belgilaydi. Shuningdek, hududiy boshqaruv sifati, mahalliy institutsional muhit va tarmoq rivojlanganlik darajasi investorlar uchun muhim omil hisoblanadi. Shu bois investitsion jozibadorlikni baholashda hududiy rivojlanish nuqtayi nazari ham alohida e'tiborga olinishi lozim

Xulosa va takliflar Investitsion jozibadorlik tushunchasining iqtisodiy mohiyati kompleks va ko'p darajali kategoriya sifatida ochib berildi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, investitsion jozibadorlik faqat moliyaviy ko'rsatkichlar bilan cheklanmay, institutsional muhit sifati, hududiy infratuzilma, innovatsion salohiyat hamda boshqaruv samaradorligi bilan chambarchas bog'liqdir. Klassik, neoklassik, keynsiyona va institutsional nazariyalar integratsiyasi ushbu tushunchaning zamonaviy iqtisodiy mazmunini chuqurroq anglash imkonini beradi. Makro, mezo va mikro darajalarda shakllanadigan omillarning o'zaro uyg'unligi investitsiya oqimlarining barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi asoslab berildi. Tadqiqot natijalari hududiy va tarmoq darajasida investitsion muhitni baholashda tizimli yondashuvni qo'llash zarurligini ko'rsatadi. Olingan ilmiy xulosalar investitsion jozibadorlikni oshirishga qaratilgan strategik qarorlar ishlab chiqishda nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mustafakulov, S. (2020). Hududiy investitsion siyosat va iqtisodiy rivojlanish. Toshkent: "Iqtisodiyot" nashriyoti
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi "2019–2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida" PQ-4477-son Qarori
3. Валинурова Л.С., Казанова О.В. Инвестиционная привлекательность предприятия: сущность, факторы и методы оценки. — Москва: Финансы и статистика, 2010
4. Эндовитский Д.А., Бабушкин В.А., Батурина Н.А. Инвестиционная привлекательность: потенциал, риски и устойчивое развитие— Воронеж: ВГУ, 2013.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-yanvardagi "O'zbekiston–2030" strategiyasini "Atrof-muhitni asrash va "yashil iqtisodiyot" yilida amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida" PF-16-son Farmoni
6. Marshall, A. Principles of Economics. London: Macmillan and Co., 1890 (8th edition, 1920). <https://eet.pixel online.org/files/etranslation/original/Marshall>,